A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (nagytanács)

2020. március 26.*

„Előzetes döntéshozatal – Az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdése – Jogállamiság – Az uniós jog által szabályozott területeken megvalósuló hatékony bírói jogvédelem – A bírói függetlenség elve – A nemzeti bírákra alkalmazandó fegyelmi felelősségi rendszer – A Bíróság hatásköre – EUMSZ 267. cikk – Elfogadhatóság – A kérdést előterjesztő bíróság ítéletének meghozatalához szükséges értelmezés – Fogalom”

A C-558/18. és C-563/18. sz. egyesített ügyekben,

az EUMSZ 267. cikk alapján benyújtott két előzetes döntéshozatal iránti kérelem tárgyában, amelyeket a Sąd Okręgowy w Łodzi (łódźi regionális bíróság, Lengyelország) (C-558/18) és a Sąd Okręgowy w Warszawie (varsói regionális bíróság, Lengyelország) (C-563/18) a Bírósághoz 2018. szeptember 3-án, illetve 2018. szeptember 5-én érkezett, 2018. augusztus 31-i és 2018. szeptember 4-i határozataival terjesztett elő

a **Miasto Łowicz**

és

a **Skarb Państwa – Wojewoda Łódzki**

között,

a **Prokurator Generalny** (képviseli: Prokuratura Krajowa, korábban: Prokuratura Regionalna w Łodzi),

a **Rzecznik Praw Obywatelskich**

részvételével folyamatban lévő eljárásban (C-558/18),

valamint

a **Prokurator Generalny** (képviseli: Prokuratura Krajowa, korábban: Prokuratura Okręgowa w Płocku),

és

VX,

WW,

XV

között folyamatban lévő eljárásban (C-563/18),

* Az eljárás nyelve: lengyel.

A BÍRÓSÁG (nagytanács),

tagjai: K. Lenaerts elnök, R. Silva de Lapuerta elnökhelyettes, A. Prechal (előadó), M. Vilaras, E. Regan, P. G. Xuereb és L. S. Rossi tanácselnökök, M. Ilešič, J. Malenovský, L. Bay Larsen, T. von Danwitz, C. Toader, K. Jürimäe, C. Lycourgos és N. Piçarra bírák,

főtanácsnok: E. Tanchev,

hivatalvezető: M. Aleksejev egységvezető,

tekintettel az írásbeli szakaszra és a 2019. június 18-i tárgyalásra,

figyelembe véve a következők által előterjesztett észrevételeket:

– a Skarb Państwa – Wojewoda Łódzki képviseletében J. Zasada és L. Jurek, meghatalmazotti minőségben,

– a Prokurator Generalny képviseletében a Prokuratura Krajowa, A. Reczka, S. Bańko, B. Górecka, J. Szubert és P. Tarczińsky, meghatalmazotti minőségben,

– a Rzecznik Praw Obywatelskich képviseletében M. Taborowski és M. Wróblewski, meghatalmazotti minőségben,

– a lengyel kormány képviseletében B. Majczyna és P. Zwolak, meghatalmazotti minőségben, segítőjük: W. Gontarski adwokat,

– a lett kormány képviseletében I. Kucina és V. Soņeca, meghatalmazotti minőségben,

– a holland kormány képviseletében M. K. Bulterman és C. S. Schillemans, meghatalmazotti minőségben,

– az Európai Bizottság képviseletében K. Herrmann és H. Krämer, meghatalmazotti minőségben,

– az EFTA Felügyeleti Hatóság képviseletében I. O. Vilhjálmsdóttir és C. Howdle, meghatalmazotti minőségben,

a főtanácsnok indítványának a 2019. szeptember 24-i tárgyaláson történt meghallgatását követően,

meghozta a következő

Ítéletet

1 Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének értelmezésére vonatkoznak.

2 E kérelmeket egyrészt a Miasto Łowicz (Łowicz város, Lengyelország) és a Skarb Państwa – Wojewoda Łódzki (államkincstár – Łódźi vajdaság, Lengyelország; a továbbiakban: Államkincstár) között, közpénzből nyújtott támogatások kifizetése iránti kérelem tárgyában folyamatban lévő jogvita keretében (C-558/18. sz. ügy), másrészt pedig VX, WW és XV ellen, anyagi haszonszerzés céljából elkövetett emberrablásban való bűnrészesség miatt indított büntetőeljárás keretében (C-563/18. sz. ügy) terjesztették elő.

Az alapeljárások és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

3 Amint az a C-558/18. sz. ügyben az előzetes döntéshozatalra utaló határozatból kitűnik, Łowicz város keresetet indított az Államkincstár ellen a Sąd Okręgowy w Łodzi (łódzi regionális bíróság, Lengyelország) előtt 2 357 148 lengyel zloty (PLN) (hozzávetőleg 547 612 euró) összegnek az említett város részéről az egyes kormányzati igazgatással kapcsolatos feladatainak 2005 és 2015 közötti időszakban történt végrehajtása miatt felmerült költségek fedezését célzó támogatások címén, a 2003. november 13-i ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (a helyi önkormányzatok bevételeiről szóló törvény) (Dz. U., 2018., 317. tétel) alapján történő kifizetése iránt.

4 Az Államkincstár által benyújtott ellentmondás miatt az ezen összegre vonatkozóan az alapeljárás első szakaszában kibocsátott fizetési meghagyás nem emelkedett jogerőre, és az ügy jelenleg a rendes eljárás keretében kerül megvizsgálásra. A kérdést előterjesztő bíróság szerint az említett eljárás keretében összegyűjtött bizonyítékokra tekintettel igen valószínű, hogy az általa meghozandó határozat az Államkincstárra nézve kedvezőtlen lesz.

5 A C-563/18. sz. ügyben a Sąd Okręgowy w Warszawie (varsói regionális bíróság, Lengyelország) előzetes döntéshozatalra utaló határozata szerint VX-szel, WW-vel és XV-vel szemben anyagi haszonszerzés céljából 2002-ben és 2003-ban elkövetett, kétrendbeli emberrablásban és személyi szabadság megsértésében való bűnrészesség vádjával folytatnak büntetőeljárást az említett bíróság előtt. VX, WW és XV, akik elismerték a velük szemben felhozott vádakat és együttműködtek a büntetőügyi hatóságokkal, az úgynevezett „kis koronatanú” („*mały świadek koronny*”) jogállás elismerését kérték, amely alapján a kérdést előterjesztő bíróságnak a büntető törvénykönyv rendelkezései alapján a büntetés rendkívüli enyhítését kell kilátásba helyeznie számukra.

6 Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek azt az aggodalmat fogalmazzák meg, hogy az adott alapügyekben eljáró egyesbírókkal szemben fegyelmi eljárás indulhat abban az esetben, ha a jelen ítélet 4., illetve 5. pontjában vázolt módon határoznak.

7 Ezeket az aggodalmak lényegében abból erednek, hogy a közelmúltban Lengyelországban véghez vitt különböző jogalkotási reformok következtében a fegyelmi eljárások bírákkal szembeni objektivitása és pártatlansága már nem biztosított, ez pedig sérti a kérdést előterjesztő bíróságok függetlenségét.

8 E tekintetben az említett bíróságok először is úgy vélik, hogy problémákat vet fel a 2017. december 8-i ustawa o Sądzie Najwyższym (a legfelsőbb bíróságról szóló törvény) (Dz. U., 2018., 5., 650., 771., 847., 848., 1045., 1443. tétel) által a legfelsőbb bíróságon belül újonnan létrehozott Izba Dyscyplinarna Sądu Nawyższego (a legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsa, Lengyelország) összetétele, valamint az ugyanezen törvény értelmében az akár első fokon, akár fellebbviteli szinten eljáró bírákra vonatkozó fegyelmi ügyek elbírálására irányuló jogköre.

9 Az e fegyelmi tanácsban ülésező bírákat ugyanis a Krajowa Rada Sądownictwa (nemzeti igazságszolgáltatási tanács, Lengyelország) javaslatára a köztársasági elnök nevezte ki. A 2011. május 12-i ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa (a nemzeti igazságszolgáltatási tanácsról szóló törvény) (Dz. U. 2011., 714. tétel) szövegében a 2017. december 8-i ustawa o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw (a nemzeti igazságszolgáltatási tanácsról szóló törvény és egyes más törvények módosításáról szóló törvény) (Dz. U. 2018., 3. tétel) által a közelmúltban bevezetett módosítások hatályánál fogva azonban a nemzeti igazságszolgáltatási tanács, amelynek tizenöt bírói tagját immár a Szejm (parlament), nem pedig – mint korábban – a többi bíró jelöli ki, már nem tekinthető politikai hatalomtól független szervnek.

10 Másodszor pedig az ily módon újonnan létrehozott nemzeti igazságszolgáltatási tanács maga is kvázi fegyelmi szervvé vált, mivel hatáskörrel rendelkezik a bírósági elnököknek a bírákat más ítélkező testületekbe áthelyező határozatával szembeni fellebbezések elbírálására. A jelenlegi igazságügyi miniszter egyébként igen sok bírósági elnököt nevezett ki, közülük néhányat pedig a nemzeti igazságszolgáltatási tanács tagjának választottak meg.

11 Harmadszor pedig a 2001. július 27-i Ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych (a rendes bíróságok szervezetéről szóló törvény; Dz. U., 2018., 23., 3., 5., 106., 138., 771., 848., 1000., 1045. és 1443. tétel) által bevezetett új rendelkezések, amelyek a rendes bíróságok bíráival szemben alkalmazandó fegyelmi eljárásra vonatkoznak, ezen a téren gyakorlatilag korlátlan jogkört ruháztak az igazságügyi miniszterre, aki egyidejűleg a legfőbb ügyészi tisztséget is betölti.

12 Az igazságügyi miniszter ugyanis hatáskörrel rendelkezik először is arra, hogy kijelölje a rendes bíróságok bíráira vonatkozó ügyekben eljáró fegyelmi biztost, másodszor hogy vizsgálati eljárást indítson, illetve hogy a fegyelmi biztost, amennyiben a fegyelmi eljárás megindítását megtagadja, ilyen eljárás megindítására kényszerítse, harmadszor hogy egy adott ügy elbírálására ad hoc fegyelmi biztost nevezzen ki, negyedszer pedig hogy kijelölje a fellebbviteli bíróságokon fegyelmi bírói feladatot ellátó bírákat.

13 Az igazságügyi miniszter számára ily módon biztosított jelentős befolyáshoz továbbá nem kapcsolódnak megfelelő garanciák. Először is pontatlan azon fegyelmi vétségek jogszabályi meghatározása, amelyek a bírákkal szemben fegyelmi szankciók kiszabását eredményezhetik. Másodszor a fegyelmi eljárás az eljárás alá vont bíró vagy védője igazolt távolléte esetén is lefolytatható. Harmadszor a szabálytalanul beszerzett bizonyítékok ezentúl felhasználhatók ilyen eljárásokban. Negyedszer a fegyelmi eljárás időtartamára vonatkozóan nem írtak elő semmilyen garanciát. Ötödször az igazságügyi miniszter kérheti a fegyelmi eljárás újbóli megnyitását, ha az eljárás megszüntetésétől vagy a határozathozataltól számított öt éven belül új tények vagy bizonyítékok merülnek fel.

14 A kérdést előterjesztő bíróságok azon az álláspontón vannak, hogy az így szabályozott fegyelmi eljárások lehetőséget biztosítanak a jogalkotói és a végrehajtói hatalom számára arra, hogy félreállítsák a rájuk nézve kedvezőtlen határozatokat hozó bírákat, és fegyelmi eljárás kilátásba helyezésével visszatartó hatást gyakorolva befolyásolják az általuk meghozandó bírósági határozatokat.

15 Az említett bíróságok szerint a fentiek összességéből az következik, hogy a bíróságoknak az alapeljárásban előttük folyamatban lévő jogvita keretében meghozandó bírósági határozat elfogadása szempontjából előzetesen azt a kérdést kell eldönteniük, hogy a bírák fegyelmi felelősségi rendszerére vonatkozó fent említett nemzeti szabályok sértik-e a bírák függetlenségét azáltal, hogy megfosztják ezzel az érintett jogalanyokat az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdésében biztosított hatékony bírósági jogorvoslathoz való joguktól. Ez utóbbi rendelkezés ugyanis az EUSZ 2. cikkel és az EUSZ 4. cikk (3) bekezdésével összefüggésben értelmezve annak biztosítását követeli meg a tagállamoktól, hogy azok a bírósági fórumok, amelyek a kérdést előterjesztő bíróságokhoz hasonlóan az uniós jog alkalmazására vagy értelmezésére vonatkozó kérdésekben dönthetnek, megfeleljenek a hatékony bírói jogvédelemhez való jog szerves részét képező követelményeknek, köztük az említett bírósági fórumok függetlenségének, amely alapvető fontosságúnak minősül.

16 E körülmények között a Sąd Okręgowy w Łodzi (łódzi regionális bíróság) és a Sąd Okręgowy w Warszawie (varsói regionális bíróság) úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából kérdést terjeszt a Bíróság elé.

17 A Sąd Okręgowy w Łodzi (łódzi regionális bíróság) által előterjesztett kérdés szövege a következő:

„Úgy kell-e értelmezni az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdését, hogy a tagállamok abból eredő – az uniós jog által szabályozott területeken a hatékony jogvédelem biztosításához szükséges jogorvoslati lehetőségek megteremtésére vonatkozó – kötelezettségével ellentétesek azok a rendelkezések, amelyek jelentősen növelik a bírákkal szembeni független fegyelmi eljárás garanciái sérülésének kockázatát Lengyelországban azáltal, hogy

1) lehetővé teszik a fegyelmi eljárások politikai befolyásolását,

2) azzal a veszéllyel járnak, hogy a fegyelmi intézkedések rendszerét a bírósági határozatok tartalmának politikai ellenőrzésére használják fel, valamint

3) lehetővé teszik, hogy a bírákkal szembeni fegyelmi eljárásokban bűncselekmény útján szerzett bizonyítékokat használjanak fel?”

18 A Sąd Okręgowy w Warszawie (varsói regionális bíróság) pedig a következő kérdést terjesztette a Bíróság elé:

„Úgy kell-e értelmezni az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdését, hogy a tagállamok abból eredő – az uniós jog által szabályozott területeken a hatékony jogvédelem biztosításához szükséges jogorvoslati lehetőségek megteremtésére vonatkozó – kötelezettségével ellentétesek azok a rendelkezések, amelyek Lengyelországban a fegyelmi eljárás politikai befolyásolása révén megszüntetik a bírákkal szembeni független fegyelmi eljárás garanciáit, és azzal a veszéllyel járnak, hogy a fegyelmi intézkedések rendszerét a bírósági határozatok tartalmának politikai ellenőrzésére használják fel?”

A Bíróság előtti eljárás

19 A Bíróság elnöke a 2018. október 1-jei határozatával az írásbeli és a szóbeli szakasz lefolytatása, valamint az ítélethozatal céljából egyesítette a C-558/18. és C-563/18. sz. ügyeket.

20 A Bíróság előtti eljárás írásbeli szakasza során a Sąd Okręgowy w Łodzi (łódzi regionális bíróság) 2018. december 7-i és 11-i levelében, valamint a Sąd Okręgowy w Warszawie (varsói regionális bíróság) 2018. október 30-i és december 12-i levelében arról tájékoztatta a Bíróságot, hogy a rendes bíróságok bíráira vonatkozó ügyekben eljáró fegyelmi biztos helyettese mindkét, az említett ügyekben előzetes döntéshozatalra kérdéseket előterjesztő bírót beidézte, hogy tanúként jelenjen meg egy arra vonatkozóan tartandó meghallgatáson, hogy milyen indokok alapján terjesztették elő ezeket a kérdéseket, és hogy sérült-e a bíróságok függetlensége amiatt, hogy a két érintett bíró nem önállóan hozta meg az adott előzetes döntéshozatalra utaló határozatot.

21 Az említett levelekben a kérdést előterjesztő két bíróság azt is hangsúlyozza, hogy egyrészt az említett meghallgatásokon az érintett bírákhoz olyan kérdéseket intéztek, amelyek a tanácskozás titkosságával függenek össze. A fegyelmi biztos helyettese másrészt mindkét bírót felszólította, hogy nyújtsanak be írásbeli nyilatkozatot arra vonatkozóan, hogy esetlegesen „túllépték bírói hatáskörüket”, amikor az EUMSZ 267. cikkből eredő feltételeket megsértve előterjesztették a jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelmeket.

22 A Rzecznik Praw Obywatelskich (ombudsman, Lengyelország) a Bíróság Hivatalához 2019. december 24-én, 2020. február 13-án és 2020. március 2-án benyújtott beadványaiban az eljárás szóbeli szakaszának újbóli megnyitását kérte.

23 2019. december 24-i kérelmének alátámasztásaként az ombudsman azt állítja, hogy a főtanácsnok indítványában úgy ítélte meg, hogy a jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelmeket elfogadhatatlannak kell nyilvánítani lényegében amiatt, hogy nem áll a Bíróság rendelkezésére elegendő ténybeli és jogi elem ahhoz, hogy ezeket a kérelmeket el tudja bírálni, és meg tudja állapítani, hogy megsértették-e a bírói függetlenség biztosítására irányuló tagállami kötelezettséget. E körülményekre tekintettel a Bíróságnak el kell rendelnie az eljárás szóbeli szakaszának újbóli megnyitását, egyrészt azért, hogy lehetővé tegye a felek számára, hogy nyilatkozzanak az említett kérelmek esetlegesen fennálló ilyen elfogadhatatlansági okáról, amelyet – amint arra a főtanácsnok rámutatott – a felek nem terjesztettek elő és nem vitattak meg, másrészt pedig, hogy a szükséges módon még jobban felderítse az ügyben tisztázandó körülményeket.

24 Az ombudsman ugyanebben a kérelemben az eljárás szóbeli szakaszának lezárását követően felmerült olyan új tényekre is hivatkozik, amelyek bizonyítani tudják a Bírósághoz intézett kérdések nem hipotetikus jellegét, és ezért döntő befolyást gyakorolhatnak a Bíróság által a jelen egyesített ügyekben meghozandó határozatra. Ezen új tények egyrészt számos olyan konkrét ügyet jelentenek, amelyekben a közelmúltban fegyelmi eljárásokat indítottak a bírákkal szemben az általuk hozott határozatok tartalma miatt, különösen olyan határozatokkal kapcsolatban, amelyekben az említett bírák a Bíróságnak a 2019. november 19-i A. K. és társai [A legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsának függetlensége] ítéletéből (C-585/18, C-624/18 és C-625/18, EU:C:2019:982) levonható tanulságokat kívánták követni.

25 Másrészt a parlament 2019. december 20-án elfogadta az ustawa o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (a rendes bíróságok szervezetéről szóló törvény, a Sąd Najwyższyről [legfelsőbb bíróság] szóló törvény és bizonyos más törvények módosításáról szóló törvény) című törvényt, amelynek célja a bírákra alkalmazandó fegyelmi felelősségi rendszer jelentős szigorítása, és amely – a Bíróság ezen ítéletét hatástalanítandó – többek között úgy rendelkezik, hogy a bírói kinevezések érvényességét, illetve az alkotmányos szervek legitimitását a bíróságok csak az eljáró bíróval vagy bírákkal szemben indított fegyelmi eljárás terhe mellett kérdőjelezhetik meg. Az említett törvény ugyanezen célból minden, a bírák vagy bíróságok függetlenségének hiányára vonatkozó kifogás vizsgálatát ezentúl az újonnan létrehozott Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Nawyższego (a legfelsőbb bíróság rendkívüli ellenőrzéssel és közügyekkel foglalkozó tanácsa, Lengyelország) kizárólagos hatáskörébe utalja, amellyel – különösen a tagjainak kinevezési eljárásával – kapcsolatban a Bíróság által a 2019. november 19-i A. K. és társai [A legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsának függetlensége] ítéletben (C-585/18, C-624/18 és C-625/18, EU:C:2019:982) kiemeltekhez hasonló problémák merülnek fel.

26 2020. február 13-i kiegészítő kérelmében az ombudsman egyrészt ismerteti, hogy a 2019. december 20-i e törvényt a Lengyel Köztársaság elnöke időközben 2020. február 4-én aláírta és közzétette (Dz. U. 2020., 190. tétel), hatálybalépésének időpontjául pedig 2020. február 14-ét tűzték ki. Másrészt említést tesz a fegyelmi és igazgatási eljárások folytatásáról és gyakoribbá válásáról, sőt már a bírákkal szembeni fegyelmi szankciók elrendeléséről is, különösen a jelen ítélet 24. pontjában már említett okok miatt. Az ombudsman 2020. március 2-i kiegészítő kérelmében utal rá, hogy a Prokuratura Krajowa (nemzeti ügyészség, Lengyelország) a 2019. december 20-i említett törvény alapján a közelmúltban a C–563/18. sz. ügyben előzetes döntéshozatal iránti kérelmet előterjesztő bíró mentelmi jogának felfüggesztésére és büntetőjogi felelősségének megállapításának engedélyezésére irányuló kérelemmel fordult a legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsához amiatt, hogy az érintett bíró megengedte a médiának egy olyan határozat kihirdetésének rögzítését, amely a Szejm (parlament) ülései áthelyezésének vitatásával kapcsolatos ügyre vonatkozik, és amely határozatban az ombudsman az ezen áthelyezéssel kapcsolatos vizsgálat folytatására hívta fel az ügyészséget. Az ombudsman szerint a Bíróságnak a jelen ügyekben elé terjesztett kérdések elfogadhatóságának és az ügy érdemének értékelése során figyelembe kell vennie, hogy ezek az új elemek milyen fejlődési irányt tükröznek, ami szerinte indokolttá tenné az eljárás szóbeli szakaszának Bíróság általi újbóli megnyitását.

27 E tekintetben emlékeztetni kell egyrészt arra, hogy az Európai Unió Bíróságának alapokmánya és a Bíróság eljárási szabályzata nem teszi lehetővé az alapokmány 23. cikke szerinti érdekeltek számára, hogy a főtanácsnoki indítványra válaszként észrevételeket tegyenek (2019. november 19-i A. K. és társai [A legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsának függetlensége] ítélet, C-585/18, C-624/18 és C-625/18, EU:C:2019:982, 61. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

28 Másrészt az EUMSZ 252. cikk második bekezdése szerint a főtanácsnok teljesen pártatlanul és függetlenül eljárva, nyilvános tárgyaláson indokolással ellátott indítványt terjeszt elő azokban az ügyekben, amelyek esetében az Európai Unió Bíróságának alapokmánya szerint a főtanácsnok részvételére van szükség. A Bíróságot nem köti sem ezen indítvány, sem pedig a főtanácsnok ezen indítvány alapjául szolgáló indokolása. Következésképpen az, ha az érdekelt fél nem ért egyet a főtanácsnok indítványával, bármilyen kérdéseket is vizsgáljon a főtanácsnok az indítványban, önmagában nem indokolhatja a szóbeli szakasz újbóli megnyitását (2019. november 19-i A. K. és társai [A legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsának függetlensége] ítélet, C-585/18, C-624/18 és C-625/18, EU:C:2019:982, 62. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

29 A Bíróság azonban a főtanácsnok meghallgatását követően eljárási szabályzata 83. cikkének megfelelően az eljárás során bármikor elrendelheti az eljárás szóbeli szakaszának újbóli megnyitását, különösen, ha úgy ítéli meg, hogy az ügy körülményei nincsenek kellően feltárva, vagy ha a fél e szakasz befejezését követően a Bíróság határozatára nézve döntő jelentőségű új tényt hoz fel, illetve ha az ügyet olyan érv alapján kellene eldönteni, amelyet az érdekeltek nem vitattak meg.

30 A jelen ügyben a Bíróság a főtanácsnok meghallgatását követően mindazonáltal úgy ítéli meg, hogy az írásbeli szakasz és az előtte lefolytatott tárgyalás után az ügy elbírálásához szükséges valamennyi információval rendelkezik, és ombudsman által hivatkozott új tényeknek a Bíróság által meghozandó határozatra nézve nincs döntő jelentőségük. Egyébiránt rámutat arra, hogy a jelen egyesített ügyeket nem olyan érv alapján kell eldönteni, amelyet az érdekeltek nem vitattak meg. E körülmények között nem kell elrendelni az eljárás szóbeli szakaszának újbóli megnyitását.

A Bíróság hatásköréről

31 Az Államkincstár, a Prokurator Generalny (legfőbb ügyész, Lengyelország) és a lengyel kormány azt a kifogást terjeszti elő, hogy a Bíróságnak nincs hatásköre a jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelmek elbírálására, és lényegében arra hivatkoznak, hogy sem az alapeljárások – amelyek tisztán belső jellegűek és az uniós jog által szabályozott területeken kívül esnek –, sem pedig a nemzeti bíróságok szervezetére és a bírákra alkalmazandó fegyelmi intézkedésekre vonatkozó, a tagállamok kizárólagos hatáskörébe tartozó nemzeti rendelkezések nem tartoznak az uniós jog hatálya alá.

32 E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdése értelmében – amely rendelkezés értelmezésére a jelen ügyben a Bíróság elé előzetes döntéshozatalra terjesztett kérdések vonatkoznak – a tagállamok megteremtik azokat a jogorvoslati lehetőségeket, amelyek az uniós jog által szabályozott területeken a jogalanyok hatékony bírói jogvédelemhez való jogának tiszteletben tartásához szükségesek. A tagállamok kötelesek tehát olyan jogorvoslati és eljárási rendszert kialakítani, amely lehetővé teszi a hatékony bírósági felülvizsgálatot az említett területeken (2018. február 27-i Associação Sindical dos Juízes Portugueses ítélet, C-64/16, EU:C:2018:117, 34. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat; 2019. november 5-i Bizottság kontra Lengyelország [A rendes bíróságok függetlensége] ítélet, C-192/18, EU:C:2019:924, 99. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

33 Az EUSZ 19. cikk (1) bekezdése második albekezdésének hatályával kapcsolatban egyébiránt a Bíróság ítélkezési gyakorlatából az következik, hogy az említett rendelkezés „az uniós jog által szabályozott területekre” vonatkozik, függetlenül attól a helyzettől, amelyben ezt a jogot a tagállamok az Európai Unió Alapjogi Chartája 51. cikkének (1) bekezdése értelmében végrehajtják (2018. február 27-i

Associação Sindical dos Juízes Portugueses ítélet, C-64/16, EU:C:2018:117, 29. pont; 2019. november 19-i A. K. és társai [A legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsának függetlensége] ítélet, C-585/18, C-624/18 és C-625/18, EU:C:2019:982, 82. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

34 Az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdése így tehát alkalmazandó különösen bármely olyan nemzeti szerv tekintetében, amely bíróságként határozhat az uniós jog alkalmazására vagy értelmezésére vonatkozó, és így e jog által szabályozott területeket érintő kérdésekről (lásd ebben az értelemben: 2018. február 27-i Associação Sindical dos Juízes Portugueses ítélet, C-64/16, EU:C:2018:117, 40. pont; 2019. november 19-i A. K. és társai [A legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsának függetlensége] ítélet, C-585/18, C-624/18 és C-625/18, EU:C:2019:982, 83. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

35 Márpedig ez a helyzet a kérdést előterjesztő bíróságok esetében, amelyek ugyanis a lengyel jog szerinti rendes bíróságként az uniós jog alkalmazására vagy értelmezésére vonatkozó kérdésekről határozhatnak, és az uniós jog szerinti „bíróságként” az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdése értelmében vett „uniós jog által szabályozott területeken” alkalmazandó lengyel jogorvoslati rendszerbe tartoznak, így e bíróságoknak teljesíteniük kell a hatékony bírói jogvédelem követelményeit (2019. november 5-i Bizottság kontra Lengyelország [A rendes bíróságok függetlensége] ítélet, C-192/18, EU:C:2019:924, 104. pont).

36 Egyébiránt emlékeztetni kell arra, hogy bár a tagállamok igazságszolgáltatási szervezete ez utóbbiak hatáskörébe tartozik, e hatáskör gyakorlása során a tagállamok kötelesek tiszteletben tartani az uniós jogból és különösen az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdéséből eredő kötelezettségeket (2019. november 5-i Bizottság kontra Lengyelország [A rendes bíróságok függetlensége] ítélet, C-192/18, EU:C:2019:924, 102. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

37 A fentiekből következik, hogy a Bíróság hatáskörrel rendelkezik az EUSZ 19. cikk (1) bekezdése második albekezdésének értelmezésére.

Az elfogadhatóságról

38 Az Államkincstár, a legfőbb ügyész és a lengyel kormány a következő indokok miatt is elfogadhatatlannak tartja az előzetes döntéshozatal iránti kérelmeket. Egyrészt az előzetes döntéshozatalra utaló határozatok nem felelnek meg az eljárási szabályzat 94. cikkéből eredő követelményeknek, többek között mivel nem pontosították, hogy milyen kapcsolat áll fenn az értelmezni kért uniós jogi rendelkezés és az alapeljárásban alkalmazandó nemzeti jogszabály között.

39 Másrészt az előterjesztett kérdések egyáltalán nem kapcsolódnak az eljárásokhoz és az alapeljárások tárgyához, továbbá általános és hipotetikus jellegűek, mivel a kérdést előterjesztő bíróságoknak ezekben az ügyekben nem kell alkalmazniuk sem a bírák fegyelmi rendszerére vonatkozó nemzeti rendelkezéseket, sem pedig az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdését. Ez a hipotetikus jelleg abból is következik, hogy a fegyelmi eljárásoknak a kérdést előterjesztő bíróságok alapügyekben meghozandó határozatait követő megindítása ebben a szakaszban pusztán esetlegesnek tűnik, így a kérdések nem az alapeljárásokra, hanem az érintett bírák és a nemzeti fegyelmi hatóságok közötti esetleges jövőbeli jogvitákra vonatkoznak. Az említett kérdésekre adott válasz nem érintheti a kérdést előterjesztő bírák azon kötelezettségét, hogy az alapügyekről az alkalmazandó nemzeti anyagi és eljárásjogi rendelkezések alapján határozzanak, és nem változtathatja meg e kötelezettség terjedelmét sem. A válasz tehát nem szükséges az említett ügyek elbírálásához.

40 Az Európai Bizottság szintén azon az álláspontón van, hogy a jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelmek elfogadhatatlanok, mivel az az uniós jogi szabály, amelyre a Bírósághoz intézett kérdések vonatkoznak, nincs semmilyen összefüggésben az alapügyek tárgyával, amelyek egyrészt egy lengyel

város által az egyes kormányzati igazgatással kapcsolatos feladatai végrehajtása során viselt költségek megfizetésére, másrészt pedig emberrablásban való bűnrészesség vádjával egyes személyekkel szemben indult olyan büntetőeljárásra vonatkoznak, amelyben a büntetés rendkívüli enyhítését helyezték kilátásba. Egyébiránt a Bíróság által az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekre adható válasz nem határozhatja meg az olyan előzetes határozat értelmét, amelyet a kérdést előterjesztő bíróságoknak akár eljárási szempontból, akár saját hatáskörüket illetően még azt megelőzően kell meghozniuk, hogy az alapeljárásokban adott esetben érdemben döntenének. Az ilyen válasz tehát nem az említett jogviták tényleges megoldásának szükségessége miatt indokolt, hanem általános vagy hipotetikus kérdésekről való véleménynyilvánításnak minősülne a Bíróság részéről.

41 E különböző szempontok tekintetében először is meg kell állapítani, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelmükben a kérdést előterjesztő bíróságok először is kellően kifejtették az alapeljárások körülményeit, másodszor pedig részletesen ismertették a bírákra alkalmazandó fegyelmi felelősségi rendszer új nemzeti jogi hátterét alkotó rendelkezéseket. Harmadszor e bíróságok ismertették azokat az okokat, amelyek miatt – az uniós jog alkalmazásával vagy értelmezésével kapcsolatos döntéshozatalra alkalmas nemzeti bíróságokként – kétségeket támasztanak azzal kapcsolatban, hogy az említett rendszer összeegyeztethető-e az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdésével, valamint azokat az okokat is, amelyek miatt úgy ítélték meg, hogy a Bíróság elé terjesztett értelmezési kérdésekre adott válasz a folyamatban lévő alapeljárásokban általuk hozandó ítéletek szempontjából szükségesnek minősül, figyelemmel arra is, hogy az említett eljárások sajátos összefüggései mellett attól tartanak, hogy az érintett bírákkal szemben fegyelmi eljárást indítanak, ha az említett jogvitákban végül a jelen ítélet 4. és 5. pontjában vázolt módon döntenek.

42 Ezzel az említett bíróságok eleget tettek az eljárási szabályzat 94. cikkében, különösen annak c) pontjában foglalt követelményeknek, mivel megfelelően ismertették azokat az okokat, amelyek miatt a jelen ügyben kérdés merült fel bennük az EUSZ 19. cikk (1) bekezdése második albekezdésének értelmezésére vonatkozóan, valamint azt, hogy milyen kapcsolatot állítanak fel a Szerződés említett rendelkezése és azon nemzeti rendelkezések között, amelyek álláspontjuk szerint befolyásolhatják az általuk hozandó ítéletekkel záruló bírósági eljárást, és így az előttük folyamatban lévő alapeljárások kimenetelét.

43 Emlékeztetni kell továbbá arra, hogy a Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint a nemzeti bíróság által saját felelősségére meghatározott jogszabályi és ténybeli háttér alapján – amelynek helytállóságát a Bíróság nem vizsgálhatja – az uniós jog értelmezésére vonatkozóan előterjesztett kérdések releváns voltát vélelmezni kell (2003. május 15-i Salzmann ítélet, C-300/01, EU:C:2003:283, 31. pont; 2017. június 29-i Popławski ítélet, C-579/15, EU:C:2017:503, 16. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

44 Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint továbbá az EUMSZ 267. cikkel bevezetett eljárás a Bíróság és a nemzeti bíróságok közötti együttműködés eszköze, amelynek révén a Bíróság megadja számukra az uniós jog értelmezéséhez azokat a támpontokat, amelyek az általuk eldöntendő jogvita megoldásához szükségesek (1990. október 18-i Dzodzi ítélet, C-297/88 és C-197/89, EU:C:1990:360, 33. pont; 2013. december 19-i Fish Legal és Shirley ítélet, C-279/12, EU:C:2013:853, 29. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat). Az előzetes döntéshozatalra utalás indoka nem az általános vagy hipotetikus kérdésekről való véleménynyilvánítás, hanem az adott jogvita tényleges megoldásának szükségessége (1995. június 15-i Zabala Erasun és társai ítélet, C-422/93–C-424/93, EU:C:1995:183, 29. pont; 2018. december 10-i Wightman és társai ítélet, C-621/18, EU:C:2018:999, 28. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

45 Az EUMSZ 267. cikkben foglaltak szerint a kért előzetes döntésnek „szükségesnek” kell lennie a kérdést előterjesztő bíróság által az előtte folyamatban lévő ügyben kialakítandó „ítélete meghozatalához” (lásd ebben az értelemben: 2011. február 17-i Weryński ítélet, C-283/09, EU:C:2011:85, 35. pont).

46 A Bíróság így tehát több ízben emlékeztetett arra, hogy az EUMSZ 267. cikk szövegéből és rendszeréből is kitűnik, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás egyik előfeltétele a nemzeti bíróság előtt ténylegesen folyamatban lévő jogvita, amelynek keretében a nemzeti bíróságnak az előzetes döntéshozatali eljárásban hozott ítéletet tekintetbe vevő határozatot kell hoznia (1988. április 21-i Pardini ítélet, 338/85, EU:C:1988:194, 11. pont; 1991. október 4-i Society for the Protection of Unborn Children Ireland ítélet, C-159/90, EU:C:1991:378, 12. és 13. pont; 2014. február 27-i Pohotovosť-ítélet, C-470/12, EU:C:2014:101, 28. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

47 A Bíróság feladatát ebben az összefüggésben aszerint kell megkülönböztetni, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel vagy kötelezettségszegés megállapítása iránti keresettel fordulnak hozzá. Amíg ugyanis a kötelezettségszegés megállapítása iránti kereset keretében a Bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy a Bizottság vagy más tagállam által vitatott nemzeti intézkedés vagy gyakorlat általában véve ellentétes-e az uniós joggal, és ebben az esetben nem szükséges, hogy erre vonatkozóan jogvita legyen folyamatban a nemzeti bíróságok előtt, addig az előzetes döntéshozatali eljárásban a Bíróságnak ezzel szemben az a feladata, hogy segítséget nyújtson a kérdést előterjesztő bíróságnak az előtte folyamatban lévő konkrét jogvita elbírálásában (lásd ebben az értelemben: 2016. november 15-i Ullens de Schooten ítélet, C-268/15, EU:C:2016:874, 49. pont).

48 Az ilyen eljárás keretében tehát az említett jogvitának és az értelmezni kért uniós jogi rendelkezéseknek kapcsolódniuk kell egymáshoz, hogy az értelmezés a kérdést előterjesztő bíróság által meghozandó határozat szempontjából objektíve szükséges legyen (lásd ebben az értelemben: 1998. május 25-i Nour végzés, C-361/97, EU:C:1998:250, 15. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

49 A jelen ügyben először is meg kell állapítani, hogy az alapeljárások egyáltalán nem kapcsolódnak érdemben az uniós joghoz, illetve az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdéséhez, amelyre az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések irányulnak, és ezért a kérdést előterjesztő bíróságoknak nem kell alkalmazniuk az uniós jogot, illetve az említett rendelkezést ahhoz, hogy az említett jogvitákra vonatkozó érdemi megoldást tisztázzák. E tekintetben a jelen egyesített ügyek különböznek például a 2018. február 27-i Associação Sindical dos Juízes Portugueses ítélet (C-64/16, EU:C:2018:117) alapjául szolgáló ügytől, amelyben a kérdést előterjesztő bírósághoz olyan közigazgatási határozatok megsemmisítése iránti keresetet nyújtottak be, amelyek értelmében a Tribunal de Contas (számvevőszék, Portugália) tagjai illetményének összegét csökkentették az ezt előíró azon nemzeti jogszabály alapján, amelynek az EUSZ 19. cikk (1) bekezdése második albekezdésével való összeegyeztethetősége a kérdést előterjesztő említett bíróság előtt vita tárgyát képezte.

50 Másodszor, noha a Bíróság már elfogadhatónak ítélt olyan uniós jogi eljárási rendelkezések értelmezésére vonatkozó, előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseket, amelyeket az érintett kérdést előterjesztő bíróságnak az ítélete meghozatalához alkalmaznia kellett (lásd ebben az értelemben különösen: 2011. február 17-i Weryński ítélet, C-283/09, EU:C:2011:85, 41. és 42. pont), a jelen egyesített ügyekben előterjesztett kérdések nem erre irányulnak.

51 Harmadszor pedig úgy tűnik, hogy a Bíróság által az említett kérdésekre adandó válasz sem biztosíthatná a kérdést előterjesztő bíróságok számára az uniós jog olyan értelmezését, amely alapján nemzeti jogi eljárási kérdésekről dönthetnének azelőtt, hogy érdemi döntést hozhatnának az előttük folyamatban lévő jogvitákról. A jelen ügyek ebben különböznek például a 2019. november 19-i A. K. és társai (A legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsának függetlensége) ítélet (C-585/18, C-624/18 és C-625/18, EU:C:2019:982) alapjául szolgáló ügyektől, amelyekben a Bíróságtól előzetes döntéshozatal keretében kért értelmezés – amint az ezen ítélet 100., 112. és 113. pontjából is kitűnik – befolyásolhatta az uniós joggal kapcsolatos jogviták érdemi elbírálására joghatósággal rendelkező bíróság meghatározásának kérdését.

52 E körülmények között az előzetes döntéshozatalra utaló határozatokból nem állapítható meg, hogy a jelen előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések tárgyát képező uniós jogi rendelkezés és az alapeljárások között olyan kapcsolat áll fenn, amely miatt a kért értelmezés szükséges lenne ahhoz, hogy a kérdést előterjesztő bíróságok az ilyen értelmezésből levonható tanulságok alapján az e jogviták eldöntéséhez megkívánt határozatokat meghozhassák.

53 Az említett kérdések tehát nem az uniós jog olyan értelmezésére irányulnak, amely az említett jogviták megoldásához objektív módon szükséges, hanem általános jellegűek.

54 Ami a kérdést előterjesztő bíróságoknak a jelen ítélet 20. és 21. pontjában említett leveleiben hivatkozott azon körülményt illeti, hogy a jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelmek kiváltó okát jelentő két bíróval szemben az említett kérelmek miatt egy esetleges fegyelmi eljárás kezdeményezését megelőző vizsgálatot indítottak, meg kell állapítani, hogy az alapeljárások, amelyek keretében a jelen egyesített ügyekben a Bírósághoz előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel fordultak, nem ilyen körülményre vonatkoznak. Egyébiránt tudomásul kell venni, hogy – amint azt a lengyel kormány az írásbeli észrevételeiben és a Bíróság előtti tárgyaláson kifejtette – az említett vizsgálati eljárásokat időközben lezárták azzal az indokkal, hogy az említett előzetes döntéshozatal iránti kérelmek előterjesztése miatt nem állapítottak meg hivatali méltóság megsértésével kapcsolatos fegyelmi vétséget.

55 Ebben az összefüggésben azonban emlékeztetni kell arra, hogy – amint az a Bíróság állandó ítélkezési gyakorlatából kitűnik – a Szerződésekkel létrehozott bírósági rendszer sarokkövét az EUMSZ 267. cikkben szereplő előzetes döntéshozatali eljárás alkotja, amely a bírák közötti párbeszédnek a Bíróság és a tagállami bíróságok közötti létrehozatalával az uniós jog egységes értelmezésének biztosítására irányul, lehetővé téve ezáltal az uniós jog teljes érvényesülésének és autonómiájának, valamint végső soron a Szerződésekkel létrehozott jog sajátos jellegének biztosítását (2014. december 18-i 2/13 vélemény, EU:C:2014:2454, 176. pont; 2018. október 24-i XC és társai ítélet, C-234/17, EU:C:2018:853, 41. pont).

56 A Bíróság szintén állandó ítélkezési gyakorlata szerint az EUMSZ 267. cikk a lehető legszélesebb lehetőséget biztosítja a nemzeti bíróságok számára arra, hogy a Bírósághoz forduljanak, ha úgy ítélik meg, hogy az előttük folyamatban lévő ügyben az annak eldöntéséhez szükséges uniós jogi rendelkezések értelmezését vagy érvényességének megítélését igénylő kérdések merülnek fel. A nemzeti bíróság egyébként e lehetőséggel az eljárás bármely általa megfelelőnek tartott pillanatában élhet (lásd: 2010. október 5-i Elchinov-ítélet, C-173/09, EU:C:2010:581, 26. pont; 2018. október 24-i XC és társai ítélet, C-234/17, EU:C:2018:853, 42. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

57 Egy nemzeti jogi szabály tehát nem akadályozhatja meg a nemzeti bíróságot abban, hogy éljen az említett lehetőséggel, az ugyanis az EUMSZ 267. cikk által a nemzeti bíróságok és a Bíróság között létrehozott együttműködési rendszerből, valamint az e rendelkezés által a nemzeti bíróságokra ruházott, az uniós jog alkalmazásával összefüggő bírósági feladatkörből fakad (2019. november 19-i A. K. és társai [A legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsának függetlensége] ítélet, C-585/18, C-624/18 és C-625/18, EU:C:2019:982, 103. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

58 Nem engedhetők meg így tehát azok a nemzeti rendelkezések, amelyek alapján a nemzeti bírákkal szemben fegyelmi eljárás indítható amiatt, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel fordultak a Bírósághoz (lásd ebben az értelemben: a Bíróság elnökének 2018. október 1-jei Miasto Łowicz és Prokuratura Okręgowa w Płocku végzése, C-558/18 és C-563/18, nem tették közzé, EU:C:2018:923, 21. pont). Ugyanis önmagában az a lehetőség, hogy az érintett nemzeti bírákkal szemben adott esetben fegyelmi eljárást lehet indítani amiatt, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelmet nyújtottak be, vagy a kérelem benyújtását követően annak fenntartása mellett döntöttek, sértheti az előző pontban említett lehetőség és feladatok általuk történő tényleges gyakorlását.

59 A bírói függetlenség lényeges biztosítékát jelenti egyébként e bírák számára az, hogy ne kelljen fegyelmi eljárással, illetve szankciókkal számolniuk amiatt, hogy a Bírósághoz fordulás kizárólagos hatáskörükbe tartozó lehetőségével éltek (lásd ebben az értelemben: 2019. február 12-i RH végzés, C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, 47. pont), a bírói függetlenség pedig alapvető az EUMSZ 267. cikkben előírt előzetes döntéshozatali mechanizmus által megtestesített igazságügyi együttműködési rendszer megfelelő működése szempontjából (lásd ebben az értelemben: 2018. július 25-i Minister for Justice and Equality [Az igazságszolgáltatási rendszer hiányosságai] ítélet, C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, 54. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

60 A fentiek összességéből az következik, hogy a jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelmeket elfogadhatatlannak kell nyilvánítani.

A költségekről

61 Mivel ez az eljárás az alapeljárásban részt vevő felek számára a kérdést előterjesztő bíróság előtt folyamatban lévő eljárás egy szakaszát képezi, ez a bíróság dönt a költségekről. Az észrevételeknek a Bíróság elé terjesztésével kapcsolatban felmerült költségek, az említett felek költségeinek kivételével, nem téríthetők meg.

A fenti indokok alapján a Bíróság (nagytanács) a következőképpen határozott:

A Sąd Okręgowy w Łodzi (łódzi regionális bíróság, Lengyelország) és a Sąd Okręgowy w Warszawie (varsói regionális bíróság, Lengyelország) 2018. augusztus 31-i és 2018. szeptember 4-i határozataival előterjesztett előzetes döntéshozatal iránti kérelmek elfogadhatatlanok.

Aláírások